

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Плюща Олександра Миколайовича
«Соціально-психологічні механізми інформаційного впливу в
постіндустріальному суспільстві», представлену на здобуття наукового
ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 –
соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімко зростаючою роллю інформації та інформаційних технологій, що зумовлюють кардинальні зміни суспільного життя, у тому числі, значне посилення і своєрідність інформаційного впливу практично на всі аспекти життєдіяльності людини. Унаслідок цього актуальним є визначення соціально-психологічних умов інформаційної безпеки суспільства, а відтак – соціально-психологічних механізмів інформаційного впливу його суб'єктів на споживачів інформації.

Разом з тим на даний момент йдеться про розуміння інформаційної безпеки переважно в контексті технічних засобів захисту конфіденційності, цілісності й доступності інформації, а також юридичної відповідальності за несанкціонований доступ до неї. Натомість соціально-психологічний ресурс інформаційної безпеки практично не береться до уваги. На рівні ж наукових соціально-психологічних досліджень проблеми інформаційного впливу та інформаційної безпеки як засобу протистояння деструктивним інформативним впливам вивчено фрагментарно.

Усе це й визначає безперечну актуальність даного дисертаційного дослідження, автор якого, О. М. Плющ, поставив амбітне завдання – створити універсальний теоретико-методологічний конструкт, спираючись на який у межах соціальної психології з'являється можливість дослідити механізми інформаційного впливу на засадах синергетичного підходу.

У процесі розв'язання даного завдання було розроблено синергетичну концепцію інформаційного впливу та сконструйовано синергетичну модель

Отримано 18.10.2019р.

його соціально-психологічних механізмів, урахування яких забезпечує можливість споживачів інформації протистояти деструктивним інформаційним впливам і, як наслідок, сприяти конструктивним самоорганізаційним процесам суспільства. Таким чином, йдеться про концептуальну новизну та вагоме практичне значення результатів дисертаційного дослідження О. М. Плюща.

Зміст дисертації викладено в окремих розділах дисертації відповідно до вимог. Зокрема, у вступній частині дисертації наведено чіткі та в цілому виважені формулювання щодо теоретико-методологічних основ дослідження.

Наступні розділи дисертації є доволі чітко структурованими, у них логічно подані результати наукового пошуку автора відповідно до визначених мети та завдань.

Так, у *першому розділі дисертації* висвітлено теоретико-методологічний базис дослідження соціальних процесів постіндустріального суспільства, аргументовано застосування синергетичного підходу як дослідницького інструменту пізнання соціального світу з урахуванням специфіки соціальних процесів постіндустріального суспільства.

Автор цілком правомірно розглядає суспільство в рамках конструктивістського підходу як уявну спільноту, як текст, що реконструюється автором, спільний текст поколінь. Як наслідок, йдеться про перехід від системи відтворення соціального на рівні соціальних дій суб'єктів до рівня відтворення уявлень (знань) про суспільство, що конструюються із знаків, смислів, цілей суб'єктів, як такі, що опосередковують їх соціальну взаємодію.

У межах даного розділу на особливу увагу заслуговують запропоновані автором синергетичні моделі ментальної організації індивідуальних суб'єктів та організації суспільства, що дає можливість врахування соціальних і психологічних детермінант при моделюванні соціальних процесів. Адже, як справедливо зазначає дисертант, у складноорганізованому суспільстві із фрактальною організацією суб'єкт здатний конструювати внутрішній світ на

зразок організації соціального світу, в діяльність якого він включений.

Проаналізувавши ідеї представників різних підходів до одиниць конструювання внутрішнього світу, в якості найбільш придатної в контексті завдань дослідження О. М. Плющ обирає термін «дискурс» як базовий, а самі комунікації розглядає як соціальні процеси самоорганізації суспільства, конструювання / реконструювання соціетального дискурсу тощо.

На основі цього у *другому розділі дисертації* О. М. Плющ обґрунтовує та висвітлює специфіку синергетичного підходу при аналізі процесів інформаційного впливу, який здійснюється під час комунікації. Імпонує підхід автора до розуміння комунікації як єдності трьох компонентів – інформації, автора, споживача інформації, які водночас, за твердженням дисертанта, можна розглядати як дискретні, відносно самостійні елементи комунікації; що є взаємозалежними й взаємообумовленими, такими, що самоорганізуються, фрагментами соціетального дискурсу; конструктами, які спільно будують учасники комунікації.

У такому розумінні інформацію запропоновано розглядати як автономний текст, фрагмент дискурсу, що конструється в ході життєдіяльності суб'єктів комунікації, а інформаційний вплив досліджувати у контексті вивчення впливу інформації в межах комунікації суб'єктів, що є частиною їх життєдіяльності. Відповідно, автор тексту виступає і як учасник комунікації, і як співавтор тексту соціетального дискурсу. Саме це, за твердженням дисертанта, дозволяє зробити висновок про соціально-психологічну природу синергетичного підходу.

У *третьому розділі* дисертації детально розкрито основні положення авторської синергетичної концепції інформаційного впливу, у річищі якої висвітлено зміст базових понять: інформації, дискурсу, інформаційного впливу, зокрема, дискурс визначено як текст життєвого проекту суб'єкта в контексті його життєдіяльності. При цьому спочатку суб'єкт конструює уявлення про себе, а потім на цій основі конструює текст відповідного дискурсу.

Інтерес являє розгляд дисертантом інформації як фрагменту дискурсу суб'єкта впливу, що містить смисли, закладені автором відповідно до його мети й завдань. Запропоновано схему впливу інформації на дискурс споживача, у межах якої дискурс розгортається в трьох вимірах: картина світу, образ суб'єкта, модель життєдіяльності і перебуває у стані динамічної рівноваги. Надходження інформації може зумовити зміну стану динамічної рівноваги і відповідно надає можливість суб'єкту конструювати нову форму організації дискурсу за вищезазначеними вимірами.

На увагу заслуговує аналіз автором різних форм і стратегії соціальних комунікацій, що змінюють суспільство відповідно до дискурсів своїх суб'єктів через пропонування способу моделювання світу, можливих співавторів соціетального дискурсу і формату їхньої комунікації.

Тим самим створено теоретичне підґрунтя для аналізу соціально-психологічних механізмів інформаційного впливу, результатам якого присвячено *четвертий розділ дисертації*. У даному розділі розглядаються як психологічні механізми сприйняття інформації, так і соціально-психологічні механізми інформаційного впливу. При цьому цікавим, хоч доволі й спірним, уявляється підхід автора до диференціації сутності психологічних (перетворення ментальних структур у процесі аутокомунікації суб'єкта) і соціально-психологічних механізмів (доповнення ментальних структур суб'єкта фрагментами структур інших суб'єктів протягом взаємодії зі світом). Відповідно виокремлено три основні соціально-психологічні механізми інформаційного впливу: конструювання знакового тексту інформації, створення соціального контексту комунікації та програмування дискурсу, що використовується споживачем інформації, кожний з яких організований подібно до тексту, складеного з дискретних елементів.

Зазначені механізми трактують як складноорганізовану діяльність суб'єкту впливу (індивідуального, групового чи суспільства в цілому), внаслідок якої споживач інформації «засвоює» фрагменти трансльованого ним (суб'єктом впливу) дискурсу. У результаті О. М. Плющ доходить

висновку про те, що інформаційний вплив є опосередкованим, індукованим впливом дискурсу суб'єкта впливу, які запускають процеси самоорганізації дискурсу споживача інформації. Таким чином, авторська концепція синергетичної концепції інформаційного впливу набуває цілісної, завершеної форми.

Наступні розділи дисертації присвячено висвітленню прикладних аспектів досліджуваної проблеми. Так, у досі *п'ятому розділі дисертації* подано міркування автора щодо вивчення ефективності інформаційного впливу. Дисертант цілком слушно вказує на існування множини показників ефективності, методів їх оцінки та процедур вимірювання залежно від теоретичних моделей дослідників і вимог суспільної практики і пропонує відповідно до синергетичного підходу ефективність інформаційного впливу оцінювати за результатами аналізу трансформацій характеристик споживача інформації, способів його взаємодії зі світом та організації дискурсу в часі, а також соціального дискурсу в цілому. Не менш важливим є аналіз характеру цих трансформацій, зокрема, в контексті ступеня уподібнення дискурсу споживача інформації до дискурсу суб'єкта впливу. Відповідно у дисертації наведено численні приклади, які ілюструють можливість вивчення ефективності інформаційного впливу шляхом дослідження трансформацій дискурсів групових суб'єктів внаслідок просування дискурсу суб'єкта впливу.

У цілому, дисертант пропонує доволі чіткі орієнтири для вивчення ефективності інформаційного впливу з урахуванням дії трьох чинників: впливу інформації (шляхом виявлення змін, що відбуваються зі споживачем), соціального контексту (вивчення впливу на кількох різнорідних соціальних групах) та дискурсу суб'єкта впливу (відстеження змін в організації дискурсу споживача інформації в часі, зокрема, в контексті його уподібнення до дискурсу суб'єкта впливу).

У межах даного розділу привертають увагу міркування автора щодо обмежень і ризиків у вивченні ефективності інформаційного впливу в сучасному світі постійних соціальних трансформацій, що зумовлюють

безперервне оновлення даних і, відповідно, інформації, яку можна з них вилучити. При цьому може потерпати екологічна валідність дослідження, оскільки, як правомірно зауважує дисертант, завжди є ризик втратити змінні, важливі для споживача, але які дослідник вважає несуттєвими.

До того ж окрім змін соціального контексті автор указує на доцільність урахування можливості саморозвитку дискурсу споживача інформації, що значно утруднює емпіричне вивчення особливостей і процесів інформаційного впливу.

Особливо яскраво про практичне значення дисертації О. М. Плюща свідчить зміст *шостого розділу* роботи, в якому представлено особливості використання технологій інформаційного впливу в сучасному суспільстві. Виокремлено типи технологій інформаційного впливу та наведено приклади їх застосування в суспільній практиці.

Автор детально аналізує, яким чином здійснюється управління ситуацією комунікації з боку суб'єкта впливу, в тому числі, щодо конструювання / реконструювання соціетального дискурсу не лише в межах власних країн, але й у контексті глобалізаційних процесів.

Не можна не підтримати позицію О. М. Плюща щодо уразливості постіндустріального суспільства і необхідності розроблення спеціальних заходів щодо його інформаційної безпеки.

Особливу увагу дисертант звертає на суспільства, в яких якість соціетального дискурсу є низькою і не дозволяє розпізнати цілі авторів інших дискурсів; або ж суспільство роз'єднане і частина його суб'єктів не задоволена соціетальним дискурсом, або ж зміст такого дискурсу є непривабливим для інших спільнот. Відповідно подається розуміння інформаційної безпеки як процесу управління комунікаціями в умовах інформаційного впливу інших країн, що сприяє відтворенню дискурсу суспільства, його просуванню і вдосконаленню його якості на основі співпраці з іншими країнами, включно з обміном інформаційними потоками. Цілком виправданим з позицій авторського підходу є зв'язок інформаційної

безпеки суспільства з якістю соціетального дискурсу, який у ході соціалізації засвоюють індивідуальні суб'єкти, конструюють / реконструюють у своїй життєдіяльності у порівнянні з носіями інших соціетальних дискурсів.

Імпонує бачення дисертантом основ закладання інформаційної безпеки суспільства на теренах Вітчизни й на міжнародній арені, зокрема, створення соціальної системи з більшим ступенем привабливості й можливостей самореалізації кожного її суб'єкта; формування аудиторії свідомих, критичних споживачів інформації, вимогливих до її якості; забезпечення технологічної конкурентоспроможності держави на підґрунті високого рівня розвитку власної науки; участь на паритетних засадах у конструюванні дискурсу глобалізації в якості одного з його авторів тощо.

Висновки, які робить дисертант, синтезують усі основні результати дослідження відповідно до його мети та завдань. О. М. Плющ показав, що синергетичний підхід до вивчення соціально-психологічних механізмів інформаційного впливу має право на життя, його доцільність є теоретично обґрунтованою та практично значущою.

За загальної позитивної оцінки дисертації Олександра Миколайовича Плюща слід висловити зауваження та побажання до окремих її положень.

1. Продуктивною уявляється ідея дисертанта про фрактальну метрику інформаційного середовища і відповідно його суб'єктів загалом і, особливо у прикладному аспекті – самоорганізації й саморозвитку дискурсу споживача інформації і покращення якості соціетального дискурсу в цілому. На жаль, у подальшому тексті ця ідея не отримала свого розвитку в повному обсязі.

2. Характеризуючи специфіку синергетичної концепції інформаційного впливу, дисертант уводить поняття колективного суб'єкта – учасників комунікації, які спільно конструюють певний дискурс. Надалі ж акцент дещо зміщується в бік суб'єкта інформаційного впливу, який просуває дискурс і забезпечує засвоєння його фрагментів споживачем інформації, внаслідок чого можливе переформатування дискурсу споживача. Бажано було б більш

повно висвітлити можливості переформатування дискурсу самого суб'єкту впливу від внаслідок зворотного зв'язку від споживача інформації.

3. У дисертації у цілому проаналізовано чинники успішності інформаційного впливу, разом з тим силу розмаїття варіантів й детермінант успішності інформаційного впливу (особливо з огляду на синергетичний підхід) вони потребують чіткішої систематизації й упорядкування.

4. Аналізуючи соціально-психологічні механізми інформаційного впливу, що забезпечують перетворення цілей суб'єктів впливу в дії споживачів інформації, автор дисертації указує на можливість розгортання механізмів нижчого рівня залежно від наявних ресурсів, контексту ситуації і поставлених завдань. На наш погляд, у практичному контексті інтерес являють самі ці механізми нижчого рівня, що дозволяють глибше зрозуміти, як саме відбувається «засвоєння» фрагментів трансльованого дискурсу; вони ж, натомість, означені доволі схематично.

5. Характеризуючи сутність інформаційної безпеки, дисертант визначає її як таку, що потребує управління комунікаціями в умовах інформаційного впливу інших країн. Уявляється очевидним, що не меншу загрозу для інформаційної безпеки складають й суб'єкти інформаційного впливу – представники даного суспільства, які просувають дискурси відповідно до своїх цілей, що не відповідають вимогам його сталого розвитку.

6. Аналіз публікацій, підготовлених автором за темою дисертації, свідчить про наявність емпіричних результатів, які підтверджують висунуті автором теоретичні положення, є на них посилання й за текстом дисертації. На нашу думку, варто було б відобразити їх безпосередньо в тексті, що значно посилило б доказову базу окремих концептуальних положень автора дисертації, зокрема, про компліментарність організації соціально-психологічних механізмів інформаційного впливу та психологічних механізмів сприйняття інформації та ін.

Указане не знижує загального високого наукового рівня дисертації. Здобувач здійснив продуктивний теоретичний аналіз й отримав вагомий

наукові результати дослідження складної наукової проблеми у галузі соціальної психології.

На основі проведеного аналізу роботи можна стверджувати, що дисертація О. М. Плюща «Соціально-психологічні механізми інформаційного впливу в постіндустріальному суспільстві» є цілісним завершеним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, містить результати, які є важливими як для науковців, так і для практиків. Як дисертація, так і автореферат, зміст якого ідентичний основним положенням дисертації, відповідають вимогам МОН України. Оpubліковані наукові праці здобувача відображають основні положення дисертації.

Це дає підстави для висновку про те, що Олександр Миколайович Плющ заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент –
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології управління
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

О. І. Бондарчук

